

מה שנקלט בחושים

על שירת הטבע הישראלית ועל זו של עודד פלד

עודד פלד, קשובים לציפור העולם, עמדה 2018, עמ' 50

ממונט בלאנק, ההר המושלג הנשגב, אבל גם חש מאוים מפניו. ובכל מקרה, על משורר טבע להעלים את האני עד לכרי התבוננות נטו. ובשירת אלידז, בעיקר בוו המאוחרת, האני התגנב לו בהדרגה לתפקיד מרכזי.

בעוד שאלידז הושפע מהשירה האירופית (רילקה, הלדרלין) הרי משורר טבע ישראלי שאינו נופל ממנו, עודד פלד, הושפע מזו האמריקנית, מה גם שהוא מתרגם בכיר משפה זו. ההשפעה העיקרית על פלד היא זו של וולט ויטמן, ושירת הנופים האפית והכוללת-כל שלו. אבל בשירתו המאוחרת נראה שמקור ההשפעה העיקרי הוא וויליאם קרלוס וויליאמס, אמן השירה היומיומית, בשורות קצרצרות, מעין נקירות של ציפור על הרף. מקור השפעה שני דומיננטי עוד יותר על שירת פלד המאוחרת, הוא ספר הספרים שלנו.

קשובים לציפור העולם, ספרו החדש של פלד, ממשיך אותו קו של שירת טבע פסטורלית, אידילית, מתבוננת, שהחל בעלווה (1986)

והגיע לשיאו בשירים החדשים שהופיעו במבחר פתח דבר (2006). פעמוני רוח חלילי אור (2010) היה יפה ככל ספריו של פלד, אבל מהודק פחות מן הרצוי, ומינן השפה המקראית היה מעט דורסני, והציטוטים הרבים מהשגב המקראי האפילו על שירת משורר.

קשובים לציפור העולם מציג מינון מדויק ועדין יותר של ציטוטים מקראיים, וגם דקיקותו של הספר (50 עמ') הופכת אותו למהודק, באופן שתואם גם את נושא השירה – רגעי טבע לירי חולפים כעלים ברוח. על העטיפה מופיע תחריט יפה של המשורר ערן צלגוב, שמתברר שהוא מוכשר כאמן כמו גם כמשורר מתבונן בעולם בעלי החיים (בהקשר של שירת טבע הנכתבת בידי ה"משמרת הצעירה", כפי שכונתה פעם, יש לציין גם את הדיוק בשירת מאיה ויינברג).

אמנם אין בספר זה כל בשורה חדשה בשירת פלד, אבל גם קשה לבקש שינוי ממי ששינה כבר את סגנון שירתו פעם ואף פעמיים

שירת הטבע העברית נדחקה הצידה עוד לפני ימי קום המדינה, שלא לומר נדרסה כנמייה המנסה לחצות כביש מהיר. משוררים כמרדכי טמקין ויעקב פיכמן כתבו שירת טבע נהדרת, בין אם שירת נופים ובין אם שירת טבע אורבני, שנשכחה כבר כמעט בזמן כתיבתה. שירת אסתר ראב, המשוררת הארצישראלית הראשונה, לא נפלה, לדעתי לפחות, מזו של אלתרמן ושלונסקי האורבניים, אבל גם נדחקה הצידה בעודה בחייה, כפי שהעידה בין השאר המשוררת, בראיון מעניין לקראת סוף חייה, בכתב העת 'חדשים'. נראה שהציונות המתעוררת עודדה עבודת אדמה וחלוציות, אבל האספקט הקולוניאליסטי שבה גרם להפניית עורף לטבע הממשי שיש כאן, ויש כאן כמובן הרבה, ומגוון.

גם בהמשך, משורר טבע כע' הלל הודחק כלא היה, ואיתן איתן ז'ל ויחיאל חזק יבדל"א, שני משוררי האדמה היבשה והצמאה המקומית, לא זכו למעמד הראוי לכותבים ברמתם. מי שפועלת כבר עשורים בתחום כתיבת שירת

טבע יפה היא סבינה מסג, וניתן למנות גם משוררת לוקאלית מצוינת כמרגו פארן ואחרים ואחרות.

בשנים האחרונות, כתוצאה מהתקציבים הגדולים והקו העריכתי של כתב העת 'הליקון', התרבתה כאן כתיבת שירי הייקור-טבע ושירת טבע מיופייפת בעברית, אבל אלה נגועות באיזה ניתוק מהמקומי, וקיום בעולם אסתטי-בורגני, נכתבים בחדר מלא אהבה עצמית. משורר שזכה לקראת מותו למעמד מרכזי, כמעט מית, גם אם בביצת ספרות הולכת ומתייבשת מקוראים, הוא ישראל אלידז. הוא אמנם הוציא את רוב ספריו בהוצאת 'הקיבוץ המאוחד', אבל בשנותיו האחרונות הרבה להוציא גם ב'הליקון'.

אלידז היה משורר טבע נהדר לפרקים, שבשני העשורים האחרונים לחייו פרסם ספרים שבהם קרא במפורש להכרה בהווה, מונח שפיתח הידיגה. אבל שירת טבע, מטבעה, הנה הקשבה חרישית למשהו גדול מהאדם, נשגב ואולי גם מאיים, וזאת מימי השירה הרומנטית האנגלית. פרסי ביש שלי נדהם

עודד פלד

סילביה פלאת, אבל היה משורר טוב לא פחות ממנה.

כלומר, לעתים הפסטורליות עלולה לגלוש למתקתקות מעט ריקה, הרגלית: "עלים בשלל צבעי שלכת/ מרפדים שביל חורש מתפתל, מופז שמש" - תיאור קונקרטי אבל שגרת. כך גם "בתוך תוכנו/ בעין הסערה/ בני אור/ אהובים נחנו/ על שולחן/ אלוה סמוכים/ משתאי רזי/ בריאה". "בני אור" נשמע ניו אייג'י מדי, ואת ההשתאות עדיף לתאר מאשר להשתמש במילה עצמה. ולעתים מליציות בכל זאת תופיע: "חיק מְעוֹן נתעטף לשורר ברוח/ סיפור קָרם חוזר חלילה". אין לי דבר נגד המילה מעוֹן, אך מה רע בסתם בית?

אבל זכותו של המשורר לייצר לעצמו פסטורלה - "בשבתו לברו/ אחוז שרעפים/ ישתאה הַלֵךְ לַצֵּלְלִי/ אַרְגֵּן מִשְׂרֻטִּים שקיעה". ויש לשים לב שההלך הנודע משירת אלתרמן, שם חלף בעיקר בנופים כמו אירופיים סימבוליים בארץ ישראל, מוחזר כאן לאדמה הגלילית אחר כבוד, בלא הפומפוזיות של המשורר הלאומי דאז.

דיוק הוא העיקר בשירה, אבל בשירת טבע על אחת כמה וכמה. והתיאור הפלסטי, המדויק, יוצר יופי: "זה רגע המעוף הצרוף שבו כנף ציפור/ חותכת באויר ציפור מגביהה עוף במבנה ראש חץ/ מדויק בתכלית ראש חץ פולח תלם אופק חרישי".

חבל שבישראל הקשב לשירת טבע, והקשב לטבע בכלל, נבלע בקקופוניה של מבזקי חדשות ודיווחי תנועה. וממילא, הריבוי הדמוגרפי בפיסת ארץ קטנה, רק ילך וינגוס עוד שטחי טבע לטובת אספלט. ועדיין, שירת טבע מוצלחת, למשל זו של אסתר ראב, קיימת בספרים ומחכה לקוראים קשובים. ♦

בחיי, כאשר מרבית המשוררים לא משנים דבר מראשית דרכם עד סופה.

שירת פלד המאוחרת היא כאמור שירת טבע הממוקדת בהתבוננות זהירה ועדינה בשינויים קטנים של מזג האוויר, חלוף ציפור, שיח על הר וכיוצא באלה. אין כמעט דרמות רומנטיות גדולות, אלא שגרת התבוננות. המשורר מבקש להפוך לציפור תוך כדי הקשבה לה ולחיות אחרות, ועיקר תפקידו להפוך למעין מצלמה לירית, מעשה לא מובן מאליו בימינו הנרקסיסטיים, גם בשירה הישראלית.

והאני נשאר בחוץ, והופך להווה מתבונן, שכל יתרונו על הצומח, אם בכלל, הוא יכולת הביטוי בשפה של מה שנקלט בחושים. ובהתאם, שם הספר, קשובים לציפור העולם. הגליל העליון הוא הממלכה המתוארת, כמו גם הַקְנָה המתקרבת למשורר - "בעין הסערה איש לבן-שיער/ למרגלות ארז יושב/ זקנו הצחור נוסע ברוח" - בשיר קצר זה נפתח הספר, וניתן לראות שהשורה הראשונה אמנם מציגה את הדמות האנושית, אבל היא מובאת רק אחרי תיאור הטבע - "בעין הסערה". וזקנו הנוסע ברוח מטונימי להוויה האנושית ההופכת כאן לכלי או חלק מהטבע, בשירים שהם מעין מדיטציות מילוליות.

עולם החי מתואר באהבה: "אביב בעיצומו. זחלי-דובון פושטים על מדרכות/ ודרכי עפה. סיעת זבובים רוחשת באוויר [...] תכף תפרוש יונת-כר כנפיה/ לסיבוב מעל כליל החורש". או, "הנה שמים יורדים יער בקול רממה דקה [...] עוד מעט/ יחבוק ערפל גזעי אלונים ומחטי אורן/ יחיד יאוושו ברוח/ כאן ממשלת חורש שוררת". השורה האחרונה מהדהדת שורה נודעת של דילן תומאס, "ולמוות לא תהיה ממשלה", אבל אין כאן התנכרות למוות, אלא קבלתו, תוך תיאור שקיעה מיוערת אחת.

כאמור, שירת טבע עלולה לגלוש לתיאור בורגני אסטיקוני. אין זה המצב בדרך כלל אצל פלד, מאחר שהוא, בהשפעת ויליאמס, מחובר לחומריות של הדברים (כמו אסתר ראב בשעתו). הם מתוארים בקונקרטיות השואפת לאובייקטיביות, שכל רצונה הוא לתאר ולתת לדברים להיות. אמנם השפה מתגבהת ושירת לעתים, אבל כמעט לעולם אינה מליצית.

כך, בשירת הטבע, יש חשיבות גם לתיאור אובייקטיביסטי עובדתי, בלתי דרמטי שכזה: "דילול רציני נעשה בחרש האורנים המתנשא מעל/ דרך העפר ההולך מואדי התימנים בואכה/ בית זית הסמוכה". כן, זהו הימיוס, וזאת הדרמה של נוף יער - דילול שנעשה למניעת שריפות, ככל הנראה. וקוראי השירה הארץ ישראלית והישראלית, מעטים ככל שיהיו, תמיד התקשו בקריאת שירה קונקרטית שכזו - אירוע קטן ואהבה למקום, והעדיפו שירת מלחמה, אהבה, הלל או מחאה למדינה.

אמנם, לעתים בכל זאת חסרה הדרמה בשירה זו, אפילו עבור קוראים מיטיבי לכת שיודעים להקשיב לשירת טבע. נראה גם כי הפסטורלה של פלד אינה נאמנה בדיוק לטבעו של הטבע, שהנו אכזרי למדי, כידוע, וההישרדות בו מובילה לתחרות של טורפים ונטרפים. אכזריות כזאת תוארה בגאונות על ידי המשורר הבריטי טד יוז, שנודע לא מעט בגלל היותו בעלה של